

To Cite This Article: Belge, R. (2024). Andrea Wulf. Doğanın Keşfi: Alexander von Humboldt'un Yeni Dünyası. Çev. Emrullah Ataseven. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020. *International Journal of Geography and Geography Education (IGGE)*, 51, 127-129. <http://dx.doi.org/10.32003/igge.1371125>

DOĞANIN KEŞFİ: ALEXANDER VON HUMBOLDT'UN YENİ DÜNYASI

The Invention of Nature: Alexander von Humboldt's New World

Rauf BELGE

Andrea Wulf. (2020). Doğanın Keşfi: Alexander von Humboldt'un Yeni Dünyası. (Çev. Emrullah Ataseven, 3. Baskı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 560 sayfa, ISBN:978-605-314-189-1

Bu yazıda, Alman asıllı İngiliz tarihçi-yazar Andrea Wulf tarafından kaleme alınan ve 2020 yılında 3. baskısı yapılan *Doğanın Keşfi: Alexander von Humboldt'un Yeni Dünyası* isimli kitabın Türkçe tercümesi değerlendirilmiştir. Orijinal adı "The Invention of Nature: Alexander von Humboldt's New World" olan eser, Emrullah Ataseven tarafından Türkçe'ye kazandırılmıştır. 560 sayfadan oluşan eserin ilk Türkçe baskısı 2017 yılında, Ayrıntı Yayınları tarafından yapılmıştır. Andrea Wulf'un 2015 yılında ilk baskısı yapılan *Doğanın Keşfi* kitabı, New York Times'ın çoksatınlar listesine girmeyi başarmıştır. Kitabın konusu ünlü coğrafyacı ve doğa bilimci Alexander von Humboldt'un bilimsel faaliyetleri ve seyahatleridir. Kitabın amacı, yazarın ifadesi ile, "Humboldt'u yeniden keşfetmek ve doğayla bilim panteonunda hakkı olan yeri yeniden teslim etmektir (s.33)."

Kitaba konu olan Alexander von Humboldt, 14 Eylül 1769-6 Mayıs 1859 tarihleri arasında yaşamış, geleneksel coğrafya anlayışının modern anlamda kimlik kazanmasında önemli katkıları olmuştur. 1799-1804 arası Orta ve Güney Amerika, 1829'da Sibirya ve Rusya steplerine bilimsel seyahatler düzenlemiştir. Bitkilerin dağılışı ile fiziki ortam koşulları arasındaki ilişkiyi incelemesinden dolayı Humboldt, modern biyocoğrafyanın babası olarak kabul edilir. Humboldt bütünü gören bir doğa bilimci olmakla birlikte gözlemlerinde 'insan' boyutunu ihmal etmemiş, sömürgeciliğin toprak ve ormanlara nasıl zarar verdiğini açıklamıştır (Dalfes, 2019:46-50). Tasviri coğrafyadan modern analitik coğrafyaya geçiş sürecinin öncülerinden olan Humboldt, coğrafyacılar tarafından modern fiziki coğrafyanın kurucusu olarak bilinir. Coğrafyaya en büyük katkısı bir gözlemci ve kıyaslamacı olarak yapmış, insanı doğanın bir parçası olarak görmüştür. Bilimsel çalışmalarında olaylar arasındaki karşılıklı bağlantılara ve alansal farklılıklara dikkat çekmesi, bilimsel kantitatif yaklaşımını benimseyerek arazide çeşitli ölçümler yapması, onu modern coğrafyanın kurucularından birisi haline getirmiştir (Tümertekin & Özgüç, 2014: 111-117).

Alexander von Humboldt, coğrafi keşiflerin yerini bilimsel amaçlı seyahatlere bıraktığı bir çağda yaşamıştır. Bu dönem devletlerin ve kralların bilimsel keşif gezilerine sponsor olduğu bir dönemdir. *Doğanın Keşfi*, Humboldt'un hayat hikayesi üzerinden bu döneme ışık tutmaktadır. Zira kitap, Alexander von Humboldt'un bilimsel serüveni ve seyahatlerini ele almakla birlikte 19. yüzyılda hâkim olan coğrafi düşüncüyü yansıtır. Bu bağlamda eserin Türkçeye kazandırılması, genelde bilim tarihi özelde ise coğrafya bilim tarihi literatürü açısından büyük bir kazanımdır. Kitabın hatırı sayılır bir yayınevi tarafından Türkçeye tercüme edilmesi, Humboldt gibi duayen bir coğrafyacının Türkiye'de tanınmasını sağlayacaktır.

* **Sorumlu Yazar:** Dr. Öğr. Ü., Pamukkale Üniversitesi; [✉ rbelge@pau.edu.tr](mailto:rbelge@pau.edu.tr)

Doğanın Keşfi, dört ana bölümden oluşmaktadır. Eserin girişi, bir nevi kitabın tanıtımı ve özeti gibi yazılmış, Humboldt'un hayatından ilginç ve dikkat çekici kesitlere yer verilmiştir. Yazar, daha kitabın başında ilginç bir biyografi ile karşı karşıya olduğumuzu ikna etmeye ve okuyucunun dikkatini çekmeye çalışmıştır. Kitabın giriş kısmına Humboldt'un Güney Amerika ve Rusya'da seyahat ettiği bölgelerin haritaları eklenmiştir. Bu durum, metinde geçen yer adlarının konumlarının belirlenmesinde kolaylık sağlamıştır. Birinci bölümde Humboldt'un gençlik dönemi, arayışları, Goethe ve Schiller ile tanışması konu edinmiştir. İkinci bölümde Güney Amerika seyahati ve Thomas Jefferson ile tanışması; üçüncü bölümde Paris, Londra ve Berlin gibi Avrupa şehirlerinde geçirdiği dönemi; dördüncü bölümde Rusya ve Sibiryaya yaptığı geziler ile Humboldt'un Charles Darwin ve Henry D. Thoreau'nun düşünceleri üzerindeki etkileri anlatılmıştır. Beşinci bölümde Humboldt'un yaşlılık dönemi ve ölümünden bahsedilmiş, fikirlerinden etkilenen George Perkins, Ernst Haeckel ve John Muir'in hayat hikayeleri ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Kitabın son kısmına notlar, kaynakça, dizin ve Humboldt'un eserlerinden bazılarının kısa bir özeti eklenmiştir. Harita ile birlikte kitapta yer alan gravür ve fotoğraflar, metnin anlaşılır olması noktasında faydalı olmuştur.

Yazar Andrea Wulf, esasında bir tarihçi olmasına karşın *Doğanın Keşfi*, edebi yönü de oldukça güçlüdür. Salt bir biyografi olmanın ötesinde eserde detaylı tasvirler yapılmış, olaylar hikayeleştirerek anlatılmıştır. Yazar, entelektüel bir biyografi ile edebi tasvirleri birleştirmeyi başarmıştır. Bu durum, kitabı akıcı hale getirmiş, olayların daha anlaşılır olmasını sağlamıştır. Yazar, Humboldt'un zihin dünyasını geziyor, düşüncelerini, korkularını gözler önüne seriyor. Humboldt'un kişisel ve ailevi hayatı ile beraber entelektüel çevresini tanıtıyor. Kitapta okuyucu, bir bilim insanının öğrenme tutkusu ve keşfetme arzusuna şahitlik etmektedir. Okuyucu Humboldt ile birlikte kâh And Dağları'na tırmanmakta, kâh Sibiryaya steplerinde seyahat etmekte, kâh İtalyadaki volkanları incelemektedir. İncelenen kitap, bir çeviri olmasına karşın metnin akıcılığı büyük ölçüde korunmuştur. Ayrıca eser, sadece Humboldt'un akademik ve kişisel hayat hikayesine değinmemiş, dönemin önde gelen bilim adamları, edebiyatçıları ve siyasetçilerini de konu edinmiştir. Yazarın tarihçi olmasından ötürü, Humboldt'un hayat hikayesi ile dönemin siyasi-toplumsal olayları genel bir bağlam içerisinde ele alınmıştır. Dönemin siyasi-toplumsal olayları hakkında bilgi verilmesi, Humboldt'un biyografisini daha anlaşılır hale getirmiştir.

Bu eserin temel veri kaynağı Humboldt'un mektupları, günlükleri ve diğer yazışmalarıdır. Nitekim Humboldt öldükten sonra gerisinde muazzam bir yazılı kaynak bırakmış, hayatı boyunca 50 bin mektup yazmıştır. Seyahat ettiği bölgelerde karşılaştığı sorunları ve o anki hislerini kayıt altına almış, bunların bazılarını eserlerinde de yer vermiştir. *Doğanın Keşfi*'nde mektup ve günlüklerden birçok alıntıya yer verilmiştir. Ayrıca bir kâşifin hayatını konu alan *Doğanın Keşfi*, yazım sürecinde yazarı Andrea Wulf'u da aynı zamanda cesur bir kâşif haline getirmiştir. Yazar, sadece dünyanın dört bir yanındaki tozlu arşivlerde bulunan binlerce mektup ve kitabı incelemekle kalmamış, And Dağları'na seyahat etmiş, Chimborazo'ya tırmanmış ve Orinoco nehrini ziyaret etmiştir (Shannon, 2017: 88). Yani Wulf, Güney Amerika'da Humboldt'un seyahat ettiği bölgelerin bazılarını kendisi de bizzat gezerek, Humboldt'un karşılaştığı zorlukları anlamaya çalışmıştır. Bu durumu yazar şöyle ifade eder: "Binlerce mektubu okudum ama aynı zamanda Humboldt'un ayak izlerini takip ettim (s.32)."

Yazar, Humboldt'un bilimsel dehasını vurgulamak için iki yöntem takip etmiştir. Öncelikle Humboldt'un köle karşıtlığı, çevre kirliliği ve tahribatına ilişkin fikirlerini sıklıkla vurgulamıştır. Humboldt'un sömürgeciliğin doğayı nasıl tahrip ettiğine dair görüşlerine dikkat çekmiştir. Küresel iklim değişikliğinin çokça konuşulduğu, doğal ortamın yeniden önem kazandığı, çevreci hareketlerin popüler olmaya başladığı çağımızda, Humboldt'un fikirlerinin yeniden önem kazanmasını sağlamıştır. Burada yazarın amacı, iki asır evvel yaşayan Humboldt'un çağdaş olarak nitelendirilebilecek görüşlerinin olduğunu kanıtlamaktır.

Yazarın, Humboldt'u entelektüel düzeyini ortaya koymak için takip ettiği ikinci bir yol ise dönemin önemli şahsiyetlerinin Humboldt'a ilişkin ifadelerine yer vermesidir. Zira kitapta birçok tarihi şahsiyete rastlamak mümkün, bunların birçoğu doğrudan Humboldt'la görüşmüş ya da ondan esinlenmiş isimlerdir. Humboldt'un bilimsel ve entelektüel düzeyini ortaya koymak için Goethe, Schiller ve Amerikan başkanı Thomas Jefferson gibi dönemin önde gelen şahsiyetlerle olan ilişkisi konu edinmiştir. Ayrıca söz konusu isimlerin, Humboldt'a ilişkin ifadelerine yer verilmiştir. Yazar bununla yetinmemiş, Humboldt'un ilham kaynağı olduğu ve bilim camiasında büyük yer edinmiş kişilerin hayat hikayelerine de değinmiştir. Bunların başında hiç şüphesiz Charles Darwin gelmektedir. Humboldt'un Darwin'in fikirleri ve eserleri üzerindeki tesiri detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Zira Darwin, birçok çalışmada Humboldt'tan açıkça etkilendiğini ifade etmiştir. Yazarın Darwin'e geniş bir yer

ayırması, bilim camiasındaki büyük prestij sahibi olmasından kaynaklanır. Aynı şekilde dönemin büyük yazarları olan Henry D. Thoreau, G. Perkins Marsh, E. Haeckel ve J. Muir'in hayat hikayesini detaylı olarak konu edinmiştir.

Öte yandan sözü edilen şahsiyetlerin biyografilerinin çok uzun yazılması ve gereksiz ayrıntılara gidilmesi, eserin yer yer konudan sapmış izlenimini vermekte ve bu durum kitabın akıcılığını sekteye uğratmaktadır. Öyle ki okuyucuya bazen C. Darwin, Henry D. Thoreau, G. Perkins Marsh, E. Haeckel veya J. Muir gibi isimlerin biyografisini okumuş hissini veriyor. Muhtemelen yazarın bunu yapmaktaki amacı, İngiltere ve Amerika'da yaşamış olan büyük düşünürlerin gözünden Humboldt'u anlatmaya çalışmasıdır. Zira kitabın son kısmında belirtildiği üzere bir dönem Alman karşıtlığından dolayı Humboldt'un İngilizce konuşulan ülkelerde fazla bilinmemesi ve gerçek değerinin anlaşılmasına yol açmıştır. Yazarın amacı Humboldt'u yeniden keşfetmek ve bilim camiasında hakkettiği konumunu yeniden tahsis etmek olduğu için farklı isimlerin fikirlerine yer vermiştir.

Kitabın birçok yerinde Humboldt'un çok yönlü bir bilim insanı olduğu vurgulanmıştır. Bir kâşif olduğu kadar iyi bir gözlemci olduğuna değinmiştir. Yazarın üzerinde önemle durduğu bir diğer konu olan Humboldt'un doğanın bütünlüğü anlayışıdır. Humboldt'a göre doğadaki canlı ve cansız varlıklar karşılıklı bir etkileşim halinde yaşayan bir bütündür. Bu anlayış, Humboldt'un bir coğrafyacı olduğunu ve olayları bütüncül bakış açısı ile ele aldığını gösterir. Modern fiziki coğrafyanın kurucusu olarak bilinmesine karşın Wulf, sıklıkla Humboldt'un bir kâşif, bir botanikçi, doğa bilimci ve jeolog olduğunu ifade etmiş, coğrafyacı kişiliğini arka planda bırakmıştır. Bu durum, bir coğrafyacının gözünde kitabın zayıf yönü olarak değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak kitabın güçlü ve dolayısıyla okunmaya değer yapan yönü, yazarın geniş bir bilgi arşivinden faydalanması ve bunları büyük titizlikle inceleyip dönemin siyasi ve kültürel şartlarıyla açıklamasıdır. Dahası bir biyografiden ziyade olayları edebi bir dille aktarmayı başarmıştır. Kitap, coğrafya alanında çalışan akademisyenler ve coğrafya eğitimi gören öğrencilerin okuması gereken temel eserlerden biri olmaya adaydır.

KAYNAKÇA

Dalfes, N. (2019). Alexander von Humboldt: Çağdaş bir doğa bilimci. *İTÜ Vakfı Dergisi*, 84, 46-50.

Shannon, K. (2017). The invention of nature: Alexander von Humboldt's new world. *Journal of Landscape Architecture*, 12(3), 88-89.

<https://doi.org/10.1080/18626.033.2017.1425324>

Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2014). *Coğrafya: Geçmiş, kavramlar, coğrafyacılar*. Çantay Kitabevi.

Wulf, A. (2020). *Doğanın Keşfi: Alexander von Humboldt'un yeni dünyası*. (Çev. Emrullah Ataseven). Ayrıntı Yayınları.